

KÁNTOR LAJOS

SZÁZ ÉV KALAND (Hiánypótlás)

■ Összerakni száz év (1918–2017) erdélyi magyar irodalomtörténetét – ez tölti ki jó egy éve életünket. A többes számot Láng Gusztávval, szerzőtársammal oszthatom meg, közel fél évszázaddal azután, hogy az ún. „Kántor–Láng”, a *Romániai magyar irodalom 1945–1970* a Kriterionnál megjelent. Arról eleve lemondunk (már akkor, amikor az ötlet megszületett), hogy nekiállunk egy „szabályos” irodalomtörténeti kézikönyv megírásának, ám csábítóan mutatkozott a lehetőség, hogy ketten együtt fellepozzuk dossziéinkat, kinyissuk a számítógépeket, válogatva az 1971 után írt tanulmányainkból, kritikáinkból, így próbálva némi áttekintést adni művekről és világukról, két világháborút, több rendszer- és hatalomváltást átélt irodalmunkról. Egy ilyen munka közben szükségszerűen ébred fel az emberben folyamatosan a hiányérzet: erről is, arról is szólni kellene, XY (író és könyve) nem maradhat ki a feltérképezésből. Így hát az „összerakás” közben valamelyes hiánypótlásra készlet a szakmai lelkiismeret, főképpen a kortársi megjelenések tekintetében.

Az eredménnyel az olvasó remélhetőleg 2017 őszén szembesülhet. Addig is, mutatóban, előlegképpen, két tartozásról: *Ahol az ő lelke* (Magvető, Bp.), *Az ördög megint Csíksban* (Bookart, Csíkszereda) – mindkét könyv 2013-ban jelent meg. Vida Gábor regényének a címét megfejteni, különösen pedig helyileg és történetileg beazonosítani csak a 309 oldal végigolvasója tudja. Az ördög viszont mindjárt elárulja magát, a novellaíró Molnár Vilmos nem rejtí szándékát. Két kitűnő prózakötet, nem maradhatnak ki az erdélyi irodalomtörténeti összegezésből. A „pótlás” szándékán túl valami összeköti ezeket az egymástól nagyon különböző könyveket: a sajátos viszony a két világháború közötti erdélyi literatúrához. Vagyis: a könyvkritikával a száz év irodalomtörténetéhez kerülünk közelebb.

Történelmi kaland Vida Gáborral

■ Ki gondolta volna, hogy 2013-ban a marosvásárhelyi *Látó* folyóirat negyvenöt éves szerkesztője olyan regénnyel lepi meg olvasóit, amely Ligeti Ernő (*Föl a bakra*, 1925), Kolozsvári Grandpierre Emil (*A rosta*, 1931), Tamási Áron (*Czímeresek*, 1931, *Ábel Amerikában*, 1934) prózáját, Reményik Sándor, azaz Végvári verseit (1919, 1921) idézi fel irodalomtörténeti tudatunkban? Újragondoltatja a Trianon előtti és közvetlenül utáni magyar, főképpen erdélyi történelmet – nyilvánvaló utalásokkal a 21. századra. Vida Gábor ugyanis úgy írja meg az előző évszázad elején játszódó kalandregényét, hogy a sokaktól átélt tragikus fordulat körül kutakodva az erdélyi új helyzetre, a magyar–román viszony(lat), a hatalom visszájára

fordulására, magára a változás folyamatára keresi az emberi sorsokban lemerhető választ.

A jogásznak, majd teológusnak tanuló, lebegő értelmiségivé váló Werner Lukács kolozsvári szellemi és szerelmi kalandja az életét végigkísérő kép köré szerveződik: Mátyás király szobráról, a Werner barátja, Bartha Kálmán által a szoborcsoportról készített rajzok „szervezik” egységbe a történetet, legalábbis a két barát életsorsának a bemutatását; és ahogy a rajzokra felkerül a megejtően szép Daniel Klaudia, úgy kíséri a regénycselekményt a barátnő, majd élettárs figurája. Az előző nemzedék romantikus színeiben, mégis érzékletes valóságban megjelenő szereplői, a volt, a világháborúban reaktivált katonatiszt apa, Werner Sándor és egykori társa, a nagyvilági életet élő volt fővárosi színész, Lukács anyja, Kladvka Mária sem csupán háttérül szolgálnak, ők is a regénytörténet, az erdélyi magyar história fontos részei. A családi szálhoz (Kladvka Mária egyik szerelméhez) köthető afrikai kaland, Werner Lukács elefántvadászatának epizódjai akár regényírói élvezetnek, kitérőnek minősülhetnek olvasatunkban – a visszatérés a Duna-tájba, konkrétan Budapestre, egy váratlan, hihetetlen történelmi szituációban már nem csupán Lukácsnak meglepő környezetet teremt: román tisztek, az utcán román fegyveres katonák uralják az 1919-ben megszállt Budapestet. Innen erősödik fel, kapcsolódik be Werner Lukács életébe a román jelenlét, amely Erdélybe visszatérése során nyilván fokozódik – olyannyira, hogy magánéletének is részévé lesz. (Az új hatalom tisztjei ugyanolyan színesen, többféle változatban jelennek meg Vida regényében, mint a magyar figurák.) A könyv egészében jelentős szerephez jutó városleírások (döntően a kolozsváriak), a Hója oldalában álló ház, Daniel Klaudia, majd Werner Lukács otthona csakúgy, mint a főtéri New York szálloda, illetve vendéglő román szóval telik meg, Lukács pedig eljut Bukarestbe, sőt a Duna alsó folyása melletti Galacba is. Vida Gábor regényszövéseben, főhősének, pontosabban Werner Lukácsnak az élettörténetében most már úgy jelenik meg a román szál, mint a 20. század második-harmadik évtizede erdélyi valóságának kihagyhatatlan (kolozsvári) része. És ez az, ami az erdélyi magyar irodalomban Vida regénye előtt így nem található – Tamási Áron, Ligeti, Kolozsvári Grandpierre vagy Ignác Rózsa korai észlelései még csak a döbbenetet mutatják, noha az *Ahol az ő lelke* regényideje és a két háború közötti években született említett műveké részben egyezik. Lélekrajzban és társadalomrajzban Vida regénye túlmegy a Ligeti-nemzedék világ- és Erdély-érzékelésén, minthogy kortárs regényíróink a közben eltelt évtizedek néhez tudásának birtokában van.

A mesélés módja ugyancsak figyelemre méltó teljesítménnyé teszi Vida Gábor prózáját. Olyan áradása van az ő történetmondásának, amely nem engedni lankadni a figyelmet. Mint egy krimiben. Viszont a helyszínek és az idő változása úgy épül egységbe, hogy nem válik gátjává modern elvárásunknak, a 20–21. században megszokott időjátéknak.

Vida Gábor regénye megérdemelné, hogy ne csak a magyarul olvasók juthassanak hozzá, fedezhessék fel, mit is jelent az *Ahol az ő lelke* (teljes tragikumában, realitásában). Rászolgál a nemzetközi sikerre – ahogy a Budapestre került kitűnő kortársainak, Dragomán Györgynek, Bartis Attilának, a náluk idősebb erdélyiek közül Bodor Ádámnak a művei.

■ „Úgy kerek a világ, hogy híja van. Úgy kerek, hogy nem is látszik annak.” Például a hét, ismétlődő hetünk, amelyből eltűnik a csütörtök. A „csámpás” csütörtök. Hogy miért? Talán mert „valakit fessz csütörtökön lelt meg az ördög”. Felkérésre a kedd ugrik be a csütörtök helyett. A történet elmondására (*Öregapám csütörtökje*) Molnár Vilmosnak két és fél könyvoldalra van szüksége – és a „figurázás” – tökéletesen sikerül. Tamási Aron akár elfogadhatná a sajátjának, noha ő Udvarhely felől jöve csúfalkodott a csíkiakkal (*Ördögváltozás Csíkban*); Molnár Vilmos szerint viszont „Udvarhelyen az ördög mindig is otthon volt”. Ennek ellenére ő egy felcsíki esetet mesél el, amikor Madicsafürdő felett a kanyarban a pocakos fotográfus találkozott a rusnya szerzettel, és túljárt az eszén.

Az a székely beszédmód, amelyet Tamási emelt be a magyar irodalomba (erről Szabédi László írt kiváló tanulmányt, még a negyvenes években), tovább él Erdély keleti részein, a történetek azonban a história változásaihoz igazodva születnek. Akár egészen másként, mint a lényegében tragikus alaphangú új Vida-regényben. Molnár Vilmos is hagyományt őriz, miközben figyel az újabb kori történelemre, ráhangolódik az új időkre. Így születnek nem csupán „helyileg”, de történelmileg is hiteles, humorban gazdag novellái. Olyanok, mint a második világháborús *Történet Bolond Lináról és a Vörös Hadseregről, a töltelékes kontyról meg nagyanyámról*, a múlt század ötvenes éveinek világát megidéző *Hagyma, avagy amikor nagyanyám varázslásra vetemedett*, a találékony nagymama közhasznú bölcsességének emléket állító novellában a megfelelő helyre állított pártemberrel, Jurcsák elvtárrsal, „Jurcsák de genere Rajon” úgymond törvényes törvénytelenségeivel. Szelídebben gúnyolódik, ám nagyon mai a székely kisvárosi ikerpár rendőr kalandja (*Béla kézre kerítése*), igazi csattanóval („Aztán [...] melyik a bélább?”). Humor forrása lehet a választott műfaj is, a színjátékszerűen felvezetett *Félig titkos történet*, a szereplők felsorolásával, majd sorra színre léptetésével – vagy a falvédőszövegek értelmezése (*A falvédőn*), ahol nagyapa, a hétéves „pályakezdő” és a nagyanya esti családi hármásának leírását rekeszti be egy úgymond kopott falvédői felirat, keresetlen nyíltsággal („Fingott Fábián, vége a bálnak”). Molnár Vilmos a mese műfajában is otthon van (*Mese az alvóbajnokról, Mese a Varasbékáról, Mese a koalackóról*) – a népi hagyományba itt is beépül a modern világ.

Nem tudom, ezeket a jelentős mértékben nyelvi találatokat át lehet-e ültetni más nyelvű irodalmakba, de abban biztos vagyok, hogy a magyar olvasónak nem akármilyen élvezetet szerez Molnár Vilmos. Jól megérdemelt József Attila-díj jutott a csíkszeredai prózaírónak 2017-ben.